

TARİHSEL BİR PERSPEKTİFTE TÜRK MÜZİK VE PEYZAJ SANATINDA KÜLTÜREL PARALELLİKLER

Dolunay AKGÜL BARIŞ

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Bolu.

Eylem AKGÜL

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektörlüğü, Bolu.

Özet

Sanat, yaşadığı coğrafi alanda toplumsal dinamiklerle varlığını sürdürür. Yani kültürden etkilenen, bir toplumu tanımlayan ve tanıtan en etkin öge o toplumun sanatıdır.

Bu amaçla bu çalışmada; kültür kavramı üzerinde durularak kültürün etkilediği temel sanat alanlarından müzik ve peyzaj sanatları arasındaki paralellikler, tarihsel bir perspektif içinde Türk kültürü örneğinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Türk Kültürü, Müzik, Peyzaj

IN A HISTORICAL PERSPECTIVE CULTURAL PARALLELS BETWEEN TURKISH MUSIC AND LANDSCAPE ARTS

Abstract

Art carries its existence with social dynamics in the geographical area where it lives. In other words, the most effective determining factor, which is influenced from culture, describes and introduces a society is the art of that society.

With this purpose, in this study, the concept of culture was analyzed and the parallelism between the areas of basic arts of music and landscape which culture affected was examined with a historical perspective in the sample of Turkish Culture.

Key words: Culture, Turkish Culture, Music, Landscape

Giriş

Birey olarak her insan doğal, toplumsal ve kültürel öğelerden oluşan bir çevre içine doğmakta ve bu öğelerle iç içe, yan yana yaşamakta, çevresindeki öğelerle az ya da çok, fakat sürekli bir etkileşim içerisinde bulunmaktadır. Bu etkileşim süreci içerisinde insan, toplumsallaşıp farklı kültürlerle ayrılarak gelişmektedir.

Bu kültürler insanlar tarafından oluşturulmuş maddi ve manevi değerler bütünüdür. Kültür içinde bulundurduğu bu değerler ile anlam kazanır ve farklılaşır. Günümüzde bir çok alanda kullanılan kültür kavramının şimdiye kadar bu alanlarla ilgili olarak bir çok tanımı yapılmıştır. Hangi alanda kullanılırsa kullanılsın kavramın ortak çıkış noktası, insan ve insan merkezli oluşudur.

Kültürün en önemli temel değerlerinden ikisi de müzik ve mimaridir. Kültürleri anlayabilmek için o toplumun müziğini, mimarisini ve yaşadığı ekolojik çevreyi anlamak gerekir bir başka deyişle bir toplumun kültürel özellikleri o toplumun müziğine, mimarisine ve yaşadığı çevreye direkt olarak yansiyacaktır. Bu bağlamda, kültürün etkilediği bu alt disiplinler arasında paralellikler aramak olasıdır. Çünkü bir toplumun müziği, oluştuğu çevreden, çevre de müzikten ilham alır.

Bu amaçla bu çalışmada sanatın iki kolu olan müzik ve peyzaj alanları kültürel etkileşimler açısından ele alınarak bu iki dal arasındaki benzerlikler Türk Kültürü içerisinde incelenmiştir.

Müzik ve Peyzaj

Tüm sanat dalları içinde, insan ruhu üzerinde en derin etkiyi bırakan sanatın müzik dalı olduğu kabul edilmektedir. Müzik toplumla etkileşip bütünleşen sanatların başında yer almaktadır. Bir milletin gelişmişlik düzeyini belirlemede müzik, önemli bir göstergedir. Bir toplum; ekonomi ve kültür alanında yarattığı, kendi yaşayışına ve insanlığın yaşayışına kattığı, çağına uygun değerlerle varlığını sürdürebilir.

Peyzaj Mimarlığı bilim dalı ise yıllarca bir sanat dalı olarak ele alınmıştır. O nedenle de Bahçe Mimarı'na sanatkar gözüyle bakılmış, Bahçe Mimarlığı kapsamında ise, "bahçenin topografya ve durum planına uygun, bitki örtüsü düzenleme sanatı" olduğu düşüncesi hakim olmuştur. Yine bir başka gerçek de özellikle günümüzde, çevrenin ancak bir sanatkar inceliğiyle ele alınması, değerlendirilmesi ve öyle kullanılması gerekliliğidir (12).

Kültür ve Müzik

Kültür değişik temel kavramlar içeren soyut bir sözcüktür.

Güvenç 1979'a göre (9)

1. Kültür bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığıdır.
2. Kültür belli bir toplumun kendisidir.
3. Kültür bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir.
4. Kültür bir insan ve toplum teorisidir.

Çağdaş antropologlardan P. Mudock "Culture and Society" adlı kitabında kültürün bilimsel ve evrensel özelliklerini şöyle sıralamıştır.

- a. Kültür kişisel değil, sosyal bir değerler ve davranışlar sistemidir
- b. Kültür sosyal bir mirastır ve genç kuşaklara öğrenme ve şartlanma yoluyla geçer
- c. Kültür bir toplumun bütün ideallerini ve sosyal kişiliğini temsil eder
- d. Kültürde bazı değerlerin muhafazası ne denli önemliyse değişme olgusu da o denli önemlidir.
- e. Kültürde değişme nasıl olursa olsun ama bir uyum ve yorum gereklidir
- f. Her kültür, içindeki bütün unsurların oluşturduğu organik bir bütündür. (7).

Bütün bu bilgilerin ışığı altında düşündüğümüzde müzik de bir toplumun kültürel değerleri içindedir ve kültürel değerlerden kaynağını alır.

Müziğin kültür içinde incelenmesi ve araştırılması yeni değildir. Müziğin kuramsal bir çerçeveye içinde ele alınarak bilimsel bir yöntemle incelenmeye başlanması 19. yüzyıl ile birlikte olmuştur. (20).

İnsanların ihtiyaçları sonsuzdur. Müzik söz konusu olunca müziğin karşıladığı doyum biçimleri sonsuz olmasa bile çok çeşitlidir. Bir müzik çeşidi ihtiyaçtan doğar ve ihtiyaçlara yanıt verebiliyorsa yaşar. (8).

Farklı toplumlarda ya da etnik gruplarda müzikler bu şekilde ortaya çıkmıştır ve o topluluğun ya da grubun ihtiyaçlarını ve yaşama biçimini kısacası kültürel tarzını ortaya koyar, yansıtır. Bir toplumun müziğini incelemek o toplumun söylem, sanatçı, müzisyen kavramını irdelerken aynı zamanda müzikal kimliğini de incelemek anlamını taşır.

Müzik ve onun çağrıştırdıkları bir yerden başkasına farklılıklar göstermekte (bir zamanlar giysilerin, hala da yiyeceklerin farklı olması gibi) ulusal ya da bölgesel kimliğin simgesi görevini üstlenmektedir. Her sanat dalında olduğu gibi müzik sanatında da öncelikle duyulara yönelik insani edim vardır. Bu edimin insani yönünün olması insan tarafından üretilmesinden kaynaklanır. Müzik kendi kendine olan bir şey değil bizim yaptığımız ve anlam verdiğimiz bir şeydir. İnsanlar müzikle düşünür onunla kendilerinin kim olduğuna karar verip kendilerini anlatırlar (Cook 1999) (20).

Uçan (2000)'e göre; Müzik insanlığın varoluşundan bu yana birey ve toplumu besleyen başlıca "insanca yaşam ve kültür" damarlarından biridir (17).

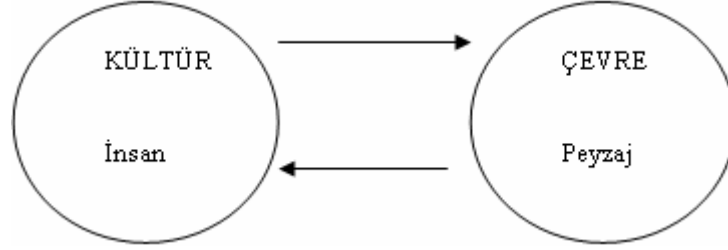
Müzik sosyal yapılara dayalı bir sosyal davranışın sonucunda yaratılmaktadır. Bu nedenle yalnız bir ses sistemi değil etnolojik bir yapının oluşturduğu belli bir davranışın sonucunu içinde taşımaktadır. Belli bir kültür içinde yer alan sosyal bir olaydır. Üreten de dinleyen de o kültür içindeki insanlardır. Besteler o kültürdeki insanların davranışlarının yansımasıdır. Kullanılan dil, seçilen sözcükler, bu sözcüklerin hangi ses perdesine nasıl yerleştiğini tespit etmek, o kültürel yapıdaki müziksel anlatımı kavramamıza yardımcı olabilecektir. Ezgisel yapıdaki duygunun anlamı kültürel birikime ve değerlere göre değişim gösterecektir (10).

Buna göre bir Ege Zeybeği, bir Ankara türküsü ya da bir Çin halk şarkısı o yörenin ülkenin yada o toplumun yaşam tarzını karakteristik özelliklerini yansıtır ve anlamamıza yardımcı olur. Kısacası kültür müziğin üretiminden tüketimine kadar tüm süreçte etkin bir rol oynar.

Kültür ve Peyzaj

İnsanoğlunun yaşamını anlayabilmesi, tecrübe etmesi dışında çok zordur. Tecrübe ettiğimiz şeyler onların anlamlarına katılır, onları anlamlı kılar. Kültürel duyarlıklarımız ve o çevreye ait deneyimlerimiz, sosyal yapımıza, yaşam alışkanlıklarımıza ve kimliğimize uygun bir peyzajı anlamlı kılmakta ve tercih etmekte bize yardımcı olmaktadır.

Peyzajın insanlar tarafından algılanan öğeleri, peyzajın anlamı, alan sezgisi, anılar, duyular, sembolik anlamlar, tarihi sosyokültürel önemler, etik zorunluluklar ve ruhsal değerler olarak anlamlandırılarak genişletilmiştir. Tüm bu öğelerin etkilendiği ve içinde bulunduğu alan kültürü oluşturmaktadır (5).

İnsan ve kültürler çevreyi, çevre de kültürleri ve insanı etkilemektedir.

Bunu birkaç örnekle gözler önüne sermek gerekirse;

1. Amerika'da yaşayan farklı bir kültür olan Oglala Sioux Hintlileri dünyanın dairesel konsepti üzerinde dururlar. Evlerini ve çevrelerini buna bağlı olarak tasarılarlar. Bundan farklı olarak ise Çinliler de dünyanın dikdörtgen olduğunu düşünerek çevrelerini düzenlerler.
2. Zaire'nin Afrika'daki Mbuti Pygmeleri güneşi ve yıldızları göremeyecek kadar vejetasyonu yoğun olan yağmur ormanlarında yaşarlar. Onlara göre dünya horizontaldır ve hayatlarında güneş ve gökyüzü çok az bir anlam taşımaktadır.
3. İnsanların evleri gibi çevre formlarından da bir örnek alalım. Dünyanın her yerinde evler farklı tasarlanırlar. Orta doğuda sıcak iklimin üstesinden gelmek için yüksek tavanlı evler tasarlanmaktadır. Güney Pasifik'te ise esintileri engellemek üzere tasarlanmaktadır. Alaska'da Eskimo evleri etkin bir şekilde sıcaklığı koruyarak rüzgara karşı koymaktadır. Bu yüzden ev tasarımı sıklıkla çevrenin isteklerine cevap vermektedir. Fakat aynı zamanda bazı farklılıklar da var olmaktadır. Hindistan'ın belli bölgelerinde her ne kadar topografyasına uymayacak bile olsa evler dinsel motiflere göre yapılır. Brezilya'nın balta girmemiş ormanlarındaki bir kültür de yoğunlukla tropik iklimde rahatsızlık veren ağır çatılı kalın duvarlı evler inşa edilmiştir. İnsanlar sıklıkla o çevreye uygun olmayan ev tasarımları taşırlar. Örneğin 19. yy İngilizleri geleneksel İngiliz kulübe ve konaklarını Hindistan'da oradaki iklime uygun olmadığı halde inşa etmişlerdir. Bazen çevrenin istekleri kültürü etkiler ki diğer zamanlarda kültürel etkiler insanların çevreye yaptıklarını

etkilemektedir. Kültür ve çevre bir sistemin parçaları olarak görev yaparken yukarıdaki örneklerde de olduğu gibi birbirlerini ilginç bir şekilde de etkilerler.

4. Özel ve bölgesel olmak üzere çevreyle ilgili birçok davranış olgusuna örnek olarak; bazı kültürler oldukça gizliliğe sahip görünürken diğerlerinde bu gizlilik yoktur. Örneğin, Java'da bazı insanlar duvarlarla çevrili evlerde otururlar ve insanlar birbirlerinin evlerine davetsiz girmezler, bizim kültürümüzde de olduğu gibi. Fakat diğer toplumlarda, örneğin Malezya'da belirli Çinli gruplar ve Afrika'daki Kung Bushmen'larda insanlar son derece yakın ve toplumsal mekânlarda çok az gizliliği olan mekânlarda yaşarlar. Bu tür kültürlerle yakın bir bakış her halükarda sosyal ilişkileri düzenlemek için geliştirdikleri stratejileri ortaya çıkarır. Bu tür teknikler daima fiziksel çevreyi değil ama kültürel stilleri, görgü kurallarını ve gelenekleri kapsayabilirler. Özel olmak gibi bir olguyu anlamak tek başına çevreleri yalnızca kültürleri veya sadece bireysel özellikleri değil tüm sosyal sistemleri incelemeyi gerektirir. Bir kez daha fiziksel çevre ve kültür birbirini etkileyerek ve birbirinden etkilenerek bir ünite gibi birliktelik oluştururlar (1).

İslam ülkelerinin çoğunda da kentlerin, orta Avrupa kentleri ile kıyaslanınca büyük farklılıklar gösterdiğini görürüz. Günümüz endüstri kültürü ve populist yaklaşımlar her ne kadar küreselleşme ile birlikte bütün kentlerde bir standartlaşma getirdiyse de İslam kentinin hala kendin özgü duyumsal niteliklerinden söz etmek olasıdır.

Türk Müzik ve Peyzaj Kültürü

Türk müzik kültürü, kısaca Türklerin müziksel yaşam biçimi demektir. Türklerin müziksel yaşam biçimi, süreç ve ürün yönüyle bir bütündür bu bakımdan Türk Müzik Kültürü; Türklerin kendi kendileriyle birbirleriyle ve çevreleriyle müziksel etkileşimlerinin örgütlenik ve birikik süreci ve ürünü olarak tanımlanabilir. Türk müzik kültürü kendine özgü bir evrendir. Türklerin müzik evreni denilince Türklerin müziksel gerçekliğinin tümü anlaşılır (17).

Bu bağlamda Türk peyzaj kültürü ise Türklerin Orta Asya'dan günümüze kadar kendileri ve çevreleriyle etkileşimleri sonucu meydana getirdikleri karakteristik özellikler taşıyan bir bütündür. Türk müzik ve peyzaj kültürünü incelerken Türklerin etkilendiği üç ana kültürden bahsetmek gerekir.

1. Kabile kültürü (Göçebe kültürü)
2. Türk İslam kültürü
3. Batı kültürü

1. Kabile Kültürü

Orta Asya'da kabileler halinde göçebe bir yaşam biçimi sürdüren Türkler, farklı coğrafyalarda farklı kültürlerle tanışarak kendi kültürlerini bu etkileşim ile oluşturdular. Buna bağlı olarak da kültürümüz kaynağını çok geniş coğrafyalardan alarak yapısında farklı kültürlerden öğeler bulundurmaktadır.

Hunlar öncesi dönemde Türklerin atalarını oluşturan Altaylı Budunların ya da Özbeklerin kendi yurtlarında yabancı saldırgan topluluklarla yaptıkları savaşlarda başka kültürlerle yüz yüze gelmeleri veya kuraklık, şiddetli kışlar, hayvan hastalıkları ve kendi aralarındaki mücadeleler yüzünden daha iyi otlaklara, daha elverişli topraklara ve daha güvenle yaşanılır yerlere sahip olmak amacı ile ilk yurtlarından göçmeleri ile birlikte yeni yurtlar edinip ve buralarda başka kültürlerle karşılaşırken kuşkusuz başka müziklerle de ilişkiler içine girmeye başladıkları kabul edilir (17).

Anadolu'da milattan binlerce yıl öncesinde başlayan yerleşik toplumsal yapılar ve gereksinimleri doğrultusundaki üretimleri, birikimleri bugün hala hissedilmekte ve yaşamaktadır. Onlar, binlerce yıllık geçmişinde Avrupa'dan ya da Asya'dan gelen topluluklarla birlikte yaşadılar yaşadıkça ürettiler ve süreç içinde biriktirdikleri ile bugün çağdaş dünya kavramı ve günümüz kültür ve sanat alanının temelinde ya da gerekçesinde üretimleri ve düşünce sistemleri ile yer aldılar (6).

Türklerin atalarının ilk yurttan tarih öncesi dönemlerde başlayan göçleri çeşitli zaman aralıkları içinde de devam etti. Genel olarak doğu, batı, kuzey ve güney yönlerinde olan bu göçlerle birlikte en eski Türk kültür, sanat ve müzikleri de doğal olarak yeni yerlere taşınmış ve buralardaki etkileşimlerle birlikte yeni özellikler kazanmış oluyordu (17).

Türklerin Orta Asya'ya yayılmaları ile birlikte ise müziğimiz yöresel bir müzik olmaktan çıkıp ilk kez doğuda Çin, batıda İran, kuzeyde Rus ve güneyde Hint müziklerinden etkilenecek yeni bir boyut kazanmıştır.

Yaşadığımız topraklarda ve toprakların çevresinde oluşup gelişen ve gelenek dediğimiz olguyla aktarılıp sürdürülen müziksel özellikler arasında en belirginini insanlar, diziler ve onların kullanım biçimlerinin ortaya çıkardığı "makam" kavramında ifadesini bulur. Adları ister işartu, kitmer, embubu, ister frigisti, lidisti, ister kerem, garip, zerenç, ister rast, segah ya da hüseyini olsun bütün bu örnek ezgilerde o geniş coğrafyanın en az beş bin yıllık konukları olmuş sayısız insan topluluklarının duyguları yansır, yaratıcılıkları ışıltar (16).

Buna paralel olarak Türk peyzajına baktığımızda da Orta Asya'nın kurak steplerinden daha verimli topraklar aramak için batıya doğru göç eden Türkler, birçok eski geleneklerini birlikte getirmiş ve yaşamaya devam etmişlerdir. Orta Asya'da yaşayan birçok bitkiyi de önce İran'a daha sonra da Anadolu'ya getirip tanıtmışlardır.

Anadolu ve çevresinin bitki örtüsünü inceleyen bir araştırmanın önsözünde açıklandığı gibi bu bölgeler bitkisel coğrafya açısından Avrupa-Sibirya-Akdeniz ve İran, Turan bölgelerinin buluşma noktası oluşu dolayısıyla olağanüstü zengindir. Ayrıca Anadolu'nun değişik topografyası ve iklimi bu zenginliği artırır. Anadolu, güney Avrupa ve güneybatı Asya bitki örtüsü arasında da bir köprü oluşturur (2).

Türkler göçebe yaşantısının getirdiği alışkanlıklarla dış mekanda yaşamaya büyük önem vermişlerdir. Bu sebepten ötürü yerleşim yerlerinde yerin genel konumuna, eğimine ve manzarasına dikkat etmişlerdir (Evyapan 1974) (14).

Bu kadar değişik iklimsel özelliklere ve farklı bir coğrafyaya sahip olan Anadolu'nun olanakları ile Türkler, farklı coğrafyalardan getirdikleri farklı kültürel özellikleri de bahçelerinde kullanma imkanı bulmuşlardır. Ayrıca Türkler doğuda Çin ile yakın ticaret ilişkileri sayesinde Çin çiçek sanatından etkilenecek Türk bahçelerinde renk kompozisyon ve desenler oluşturmuş, özellikle her sarayda bir safa bahçesi kavramı kullanılmaya başlamış ve hatta bunu bir gelenek haline getirmişlerdir.

Orta Asya göçebe kültürünü yansıması bakımından, Selçuklu dönemi kervansarayları, Denizli Doğubeyazıt kervan yolu, Ağrı tarihi İshakpaşa sarayı, Gürcistan'dan Kafkasya'ya kadar çok değişik kültürlerin izlerini taşımaktadır.

Türk müziğinde olduğu gibi Türk peyzajında da Türklerin zevki sefaya düşkünlüğünün izleri görülmektedir. Bahçede yeme, içme, eğlenme, dinlenme, dolaşma, oyun oynama gibi ihtiyaçlarını gerçekleştirirler. Bahçenin en göz alıcı, en güzel manzaraya sahip, en serin yerine oturma yerleri yerleştirilir. Bu oturma yerleri bazen basit bir sofa şeklinde bazen küçük bir kamariye bazen de gösterişli bir köşk şeklinde olur. Gölge verici bitkiler, kokulu çiçekler, serinlik ve hoş sesler sağlayan su, Türk bahçesinin vazgeçilmez elamanıdır (15).

2. Türk İslam Kültürü

Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte hem müziğimizde hem de sosyal hayatımızda çevresel düzenlemelerde dini etkilerin izleri görülmektedir.

Bu kültürün en belirgin özelliği müzikte de peyzajda da Osmanlılar döneminde görülmektedir. Bu dönemde Osmanlı Padişahları müzikle yakından ilgilidiler. Özellikle Sultan II. Murat ve ondan sonra gelenler müziğe büyük önem ve destek verdiler. Özellikle birbiri ardına açılan camiler, tekkeler, darülhuffaz ve darulkurrular inançsal (dinsel) sanat müziğinin temel kurum ve kuruluşları haline geldiler. Geleneksel sanat müziğimizin ilk kuram kitapları 15. yy.da Osmanlı Türkiye'sinde ortaya çıktı. Durum saray ve çevresinde böyleyken Anadolu'da yüzyıllardır süregelen kopuzcu ozan geleneği yerini yavaş yavaş "sazcı-aşıklık" geleneğine bırakarak inançsal konuları işlemeye başladı.

Bu evrede padişahlardan şeyhülislama varıncaya kadar bütün din adamları, paşalar, devletin öteki ileri gelenleri, müziği ve müzikçileri korumuşlar, seslendirmelere katılıp, bağdarlığa özenmişler bazıları da çok büyük önem ve değer taşıyan yapıtlar ortaya koymuşlardır (17).

Türkler İslamiyet'in çalgı müziğine karşı olan katı tutumunu yumuşatarak benimsemişlerdir. Örneğin İslam ülkelerinde camiye kesinlikle sokulmayan çalgı müziği Türklerde camiye sokulmasa da çeşitli tarikatların tekkelerinde ve ayinlerde kullanılmıştır (11)

Aynı dönemde Osmanlı Peyzaj kültürüne baktığımızda dini etkilerin izlerini görmek mümkündür. Saray mekanlarının giriş, avlu gibi kısımlarının mahremiyet kademesi oluşturması, düzenleme özelliklerinin en belirgin yansımasıdır (14).

Ayrıca dış bahçelerin kuru duvarlarla çevrilmesi, bahçe duvarlarının yanı sıra bahçenin büyük boylu ağaçlarla çevrenmesinin nedeni hep mahremiyettir (18).

Örnek olarak Edirne sarayı bahçesi, dört tarafı taş duvarlar veya meydanın esas duvarları ile sınırlanmış ve aralarında ocak olarak adlandırılan özel kapı (muhafız ve kapıcıların marifetiyle açılan kapılar) ile geçilen beş adet avludan oluşmaktadır.

Müzikte de olduğu gibi Türk peyzaj kültürünün temelleri Osmanlı döneminde atılmıştır. Osmanlı bahçelerinde dini etkileri görmek mümkünse de tam anlamıyla İslam bahçelerinin izleri görülmez. Bunun nedeni de yine müzikte olduğu gibi Türkler İslamiyet'in katı kurallarını kabul etmek yerine bahçeleri oluştururken arazinin topografyasına, elverişli alanına, kısacası koşullarına uygun çözümler getirmişlerdir. İslam'ın etkisiyle durgun su kullanılmamış birbirine akan çanaklı fiskiyeli havuzlar, ayrıca su kanalları yapmak yerine bahçelerini akarsuların bulunduğu yerlere yapılmış ve birçok ağaç dikilerek bahçeleri geliştirmiş hatta çiçekleri için tahtlar da düzenlemişlerdir. Ama bunları katı bir düzen içerisine sokmadan yaptıkları ekler ve müdahalelerle doğal olarak gelişmiş görüntüsü verecek şekilde bırakmışlardır (2). Ayrıca göçebe kültürü yerleşik düzeni etkilemiş bahçede her zaman bir işlevsellik ön planda olmuştur (15).

Osmanlı bahçelerinde genel olarak dört köşe mermer havuzlar, gölge yapan ve meyve veren ağaçlar, sarmaşıklı veya salkımlı çardaklar, setler, merdivenler, fiskiyeler, çeşmeler bulunur.

Heykel gibi figürler ve cansız materyallerin çoğu suyla birlikte kullanılmaktadır. Bu kullanımda anlatılmak istenen canlı ve cansız materyalleri bir arada kullanarak İslamiyet'te tasvir edilen cennet biçimini oluşturmaktır. Böylece, tasvir edildiği gibi, ırmakların aktığı, şelale ve havuzların, çeşitli meyve ve hurma ağaçlarının olduğu cennet vurgulanmaktadır.

Osmanlı bahçelerinin karakteristiği dünyevi bir mekanda cennet köşesi oluşturma fikridir. Süsten ziyade "mantık" ve "fayda" ya önem veren bir zevkle tasarlanır (18).

Müzikte de, peyzajda da güzellik anlayışı bu dönemde ön planda olmuştur. Arap ve Acem kültürlerinden büyük ölçüde etkilenmesine karşın Osmanlı kültür ve sanatı, Bizans kültür ve sanatını ve Rönesans'la birlikte batı sanatını da içine alarak kendine özgü, özgün bir sanat olarak varlığını sürdürmüştür.

3. Batı Kültürü

Türkler ile batılı devletler arasındaki sanatsal ilişkiler Fatih'le başlamıştır. Mimarlık, resim ve müzik alanındaki ünlü isimler İstanbul'a getirilmiş ve onlardan yararlanılmıştır. Ancak batı müziğiyle ciddi bir şekilde ilgilenen padişah III. Selim olmuştur. Selim pek çok konuda olduğu gibi müzik hakkında da bilgi edinmek için Alman, Fransız ve Rus elçilerini görevlendirmiştir. Bunun yanı sıra batı müziği, tam anlamıyla Osmanlıya giremese de, çalgılarıyla (keman, klarnet vb.) saraya taşınmıştır (11).

Aynı şekilde III. Selim dönemi Osmanlı bahçelerine baktığımızda da, batılılaşma etkilerini görebiliriz. Bu dönemde, saray bahçelerinin yapımında yabancı bahçıvanlar ile çalışılmıştır. Simetrik düzendeki çimli tarhlar içinde, serbest olarak, yer yer ağaçların dikili olduğu görülür. Bu da, bahçenin formal biçimden kısmen uzaklaşmış yönüdür. Saray bahçelerinde, aynı dönem Avrupa bahçelerinde olduğu gibi, nadide ağaç cinsleri dikilmiştir.

Bu ağaçlar, fidanları değişik ülkelerden getirilen, çoğu değişik cins çam ağaçlarıdır. Artık bahçelere dikilen çiçeklerin cinsleri de eski saray bahçelerine dikilenlerden farklıdır (2).

Bunun en çarpıcı örneklerini Lale Devri'nde görmekteyiz. Her iki alanda da yenilikçi akımlar ve farklı arayışlar göze çarpmaktadır.

Müzikte şen şakrak, akıcı, ince ve yer yer alaycı bir üslup egemen olmuş, sivil-dünyasal müzik türleri daha çok ön plana geçmiş, fasıl müziğinin belli türlerine ve özellikle “piyasa-eğlence” müziklerine ilgi ve istek artmış ve bu tarz müzikler halk katmanlarına daha kolay ulaşım işlemeye başlamıştır (17).

Lale Devrindeki batıya açılış, Türk bahçelerinde de benzer düzenlemelerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1720'lerde İstanbul'daki Fransız elçisi aracılığı ile bu ülkeden bahçe düzenleyicileri getirilmiştir. 19. yüzyılbaşında III.Selim'in kız kardeşi Hatice Sultan'ın mimarı olarak çalışmış olan Melling, onun Beşiktaş'daki sarayının bahçesini Fransız bahçelerine benzeterek geometrik yol ve tarhlarla düzenlemiştir. Bu daha sonra pek çok saray ve konak bahçesine örnek olmuştur. (19).

Ancak müzik alanında batı müziği çalgıları, çok seslilik ve yeni müzik anlayışı II. Mahmut tarafından Osmanlıya getirilmiştir. II. Mahmut 1826'da Türk ordusunun simgesi olan yeniçeri ocağını ortadan kaldırınca onun bir parçası olan mehter takımını da fesh etti ve mehterin yerine batı tarzı bir askeri bando kurdu ve bu kurumun adı da Mızıkayı-yı Hümayun oldu. Mızıkayı-yı Humayunun başına İtalyan müzisyen Giuseppe Donizetti getirildi. Donizetti hem bandoyu kurup geliştirdi, hem de eserler üretti. Eserlerinde, batı müziğinin kuramını Türk makamlarıyla birleştirmeye çalıştı. Bunun yanı sıra Donizetti zamanında küçük çalgı toplulukları kuruldu ve sarayda konserler verildi. Ayrıca kadınlardan oluşan bir bando da kurularak harem bandosu adı verildi. 1894'te sadece erkeklerden oluşan çok sesli bir koro da kuruldu. Üstün yetenekli öğrenciler yurtdışına gönderilerek daha iyi eğitim almaları sağlandı.

Ayrıca bu dönemde, saray bahçelerine yerleştirilen aslan heykelleri, mermere oyulmuş ve içi bitkisel motiflerle doldurulmuş süs elemanları, vazolar ve bahçe yollarını aydınlatan dökme demir lambalar bahçelerin batılı özelliklerini göstermektedir.

Batılılaşma tutkusu İstanbul, İzmir, Trabzon, Bursa, Adana gibi büyük kentlerde özellikle ilgiyi arttırmış, Fransızca şarkı söyleme, hele hele hanımlar arasında piyano çalma tutkusu hem asaletin hem de alafrangalaşmanın vazgeçilmez bir ögesi olmuştur. Tanzimatın hemen ertesinde İtalyan ve Fransız müzik grupları Türkiye'de turneler düzenlemiş Listz ve Vietemps gibi zamanın dünyaca ünlü sanatçıları İstanbul'da sarayda konserler vermiştir. Türkiye'ye gelen yabancı sanatçıların bir kısmı kentlere yerleşip özel dersler vererek batı müziğini yaymışlardır. Ayrıca müzikle ilgili yayınlar çeviriler ve notalar da bu dönemde çoğalmıştır (11).

Cumhuriyetin ilanı ile ise, her şeyde olduğu gibi, müzik ve peyzajda da yenilikçi, modern, çağdaş bir yaklaşım görülmeye başlanmıştır.

Türk müzik kültürü, Osmanlı döneminin son evresinde tasarlanıp gerçekleştirilen “düzeltme-iyileştirme” ve “yenileşme- batılılaşma” çabaları çerçevesinde oluşturulmaya başlanan, kısıtlı fakat anlamlı “yeni, çok sesli Türk müzik birikimi” ne dayalı olarak

“uluslararası çok sesli müzik” ile çok sıkı ve çok yoğun bir etkileşimde bulunarak, her bakımdan çok köklü ve hızlı, yeni bir gelişim, değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir (17).

Aynı dönemde Türk Peyzajına baktığımızda özellikle çarpıcı gelişmeler, bir metropoliten olan İstanbul’da görülmektedir. Şehirde eski ekonomik ve kültürel canlılığını yitiren azınlık nüfusun süratle azalması ile Anadolu’dan kente gelen taşralı nüfus ve göçmenler yeni bir kent kültürü yaratmaya başlamıştır. Tüm bu gelişmeler ile oluşan kentteki alt ve üst kültürler. Üst ve alt toplumsal yapılar arasındaki farklılaşmaların artmasına neden olmuştur (13).

İstanbul’daki bu kozmopolit insan kültürünün, günümüzdeki çarpık kentleşme ve yerleşmenin, ayrıca yozlaşmış müziklerin temellerini oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Bu dönemde Cumhuriyet Türkiye’sinin başkentine baktığımızda ise, bu küçük Anadolu kasabasının geleneksel peyzajı 1930’ların ortalarında tümüyle değişmeye başlar. Böylece kentte geniş asfalt caddeler, yeni sosyal deneyimler ve yeni toplumsal kültür gelişmekteyken, yeni kurumsal yapılar görünmeye başlar (4).

Günümüzde de küreselleşmenin etkisiyle kültürümüz dünya kültürlerinden etkilenecek müzikte de, peyzajda da çağdaş normlar üzerinde kurulmaktadır. Kendi öz tarzımızın yanı sıra her iki alanda da teknoloji ve sıra dışılık özellikleri görülmektedir.

Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşarak müzikte de peyzajda da benzer akımlar ve modeller yaratılması, her iki alanda da ulusal normları azaltmaya başlamıştır.

Kültürler arası etkileşimin yoğun olduğu günümüzde çeşitli etkenlerle sürekli gelişen, değişen ve yenilenen bir geçişim alanı söz konusudur. Kimileri bu devinimden rahatsızlık duysa da, Baudellaire’nin saptadığı gibi “modernlik, geçişsel olandır; diğer yarısı ebedi ve değişmez olan sanatın yarısıdır” (Batur 1997) (3).

Sonuç

Sonuç olarak yaşamın her alanında olduğu gibi müzik ve peyzaj da yaşadığı coğrafi alan içinde toplumla şekillenerek varlığını sürdürür. Bu bakış açısı ile farklı öğelerin ve farklı kültürlerin ortaya koyduğu her sanatsal olgunun doğal olarak çok çeşitli nitelik taşıyacağını söyleyebiliriz. Buna göre müzik ve peyzaj sanatı da zaman içerisinde kültürel etkileşimlerle değişik boyutlara ulaşmış ve ulaşacaktır. Türk müzik ve peyzaj kültürü de bunun en güzel örneklerindedir.

Türkiye’de Anadolu’da kurulan ilk beyliklerden Osmanlıya ve Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar geçen bu süreç içerisinde, Türk müzik ve peyzaj sanatında olan gelişim ve değişimlerin birbirine paralel olarak gittiği açıktır. Bir çok evreleri aşarak günümüze ulaşan Türk müzik ve peyzaj sanatı, gerek teknik, gerek sanat ve gerekse eğitimsel açıdan çağın gerekleri ile bilimsel temellere oturtulmuş ve kurumsallaşmıştır. Doğu ve batı ekseninde, çok kültürlü bir temele oturarak özgün bir hal almıştır ve bunun sonucu olarak da çağdaş uygarlığa dayalı ve çok boyutlu sanatlar olarak gelişmeye devam edecektir.

Türk müzik ve peyzaj sanatının içerisindeki ulusal ve kültürel benzerliklerde de görüldüğü gibi, dünya kültürlerini ve insanlarını tanımlamak ve incelemek için de ilk bakılacak yer o kültürün müziği ve yaşadığı alandaki düzenlemeler olmalıdır.

Modernleşme ve küreselleşme sürecindeki dünyamızda tüm sanat dallarında amaç, kültürlerin özlerindeki otantikliği bozmadan, çağdaş normlara ulaşmak olmalıdır.

Kaynaklar

1. ALTMAN I.,CHEMERS. M. (1984), Culture and Environment, Syndicate of the University of Cambridge, USA
2. ATASOY, N. (2005), Osmanlı Bahçeleri ve Hasbahçeler, Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, S.186
3. ALPAGUT,U. (2006), Türk Halk Ezgilerinin Dinamiklerinin, Sözlü ve Yazılı Kültür Yaklaşımları Işığında Günümüz Koşullarında Değerlendirilmesi, Ankara: Filarmoni Sanat Der.Sayı.160-8
4. ÇAĞLAR, N.,ULUDAĞ,Z.,AKSU,A. (2006), Bir Kentsel Mekanın Yenilik ve Dönüşüm Öyküsü, Ankara: G.Ü. Mühendislik Mimarlık Fak.Der. Cilt:21 Sayı 1-177
5. DANIEL, T.C. (2001), Whitter Scenic Beauty? Visual landscape quality asseacment in the 21.th century Depertmant of psychology, school for rewable natural recorted, university of Arizona
6. ELBAŞ, O. (2002), Günümüz Türkiye'sinde Müzik Kültürünün Tarihsel Kökleri, Ankara: 21. yy başında Türkiyede Müzik Sempozyumu
7. GÜLEÇ, E. (2006), Sanat ve popüler kültür, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Sempozyumu
8. GÜNAY, E. (2006), Müzik Sosyolojisi, İstanbul: Bağlam Yayıncılık. S.102
9. GÜVENÇ, B. (1979), İnsan ve Kültür, Ankara: Remzi Kitap Evi
10. KAPLAN, A. (2005), Kültürel Müzikoloji, İstanbul: Bağlam Yayıncılık. S.60
11. KAYGISIZ, M. (2000), Türklerde Müzik, İstanbul: Analiz Basımevi
12. NURLU, E., ERDEM, Ü. (1994), Peyzaj Sanat Tarihi, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi

13. ÖNEM, B.A.,KILIÇARSLAN, İ. (2005), Haliç Bölgesinde Çevresel Algılama ve Kentsel Kimlik, İstanbul: İ.T.Ü. Dergisi Cilt:4 Sayı 1-115
14. SAZAK, Ş.(2005) ,Türk Bahçe Sanatına Bir Örnek Edirne Sarayı Bahçesi,Edirne.Trakya Ün.Sci 6(2).ISSN 1305-6468
15. TARHAN, B. (1998), Dolmabahçe Sarayı ve Aynalıkavak Kasrı'nın Türk Bahçe Sanatındaki yeri ve Önemi, Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
16. TURA, Y.(2002), Türkiye'de Müziğin Kökleri, Ankara: 21. yy başında Türkiye'de Müzik Sempozyumu,
17. UÇAN, A. (2000), Türk Müzik Kültürü,Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları S.48-20
18. www.mtkpeyzaj.com (2007), Osmanlı Bahçeleri
19. (www.makipeyzaj.com 2007), Peyzaj Mimarlığı
20. YILDIRIM,V. (2006), Müzik ve Mekansal Paradigma, Eskişehir: Anadolu Sanat Der., Anadolu
21. Üniversitesi Yayınları, Sayı 17
22. YILDIRIM,V.,Koç,T. (2003), Kültür Sanat Sanat Kültür, İstanbul: Bağlam Yayıncılık S.24-27